

BƏXTİYAR VAHABZADƏNİN YARADICILIĞINDA MÜƏLLİM OBRAZI

Pərixanım SOLTANQIZI,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,

ADPU-nun ədəbiyyat və onun tədrisi metodikası kafedrasının dosenti

Açar sözlər: Poetika, məktəb, müəllim, obraz, xarakter.

Ключевые слова: Поэтика, школа, учитель, образ, характер, ученик.

Key words: Poetics, school, teacher, image, character

Bəxtiyar Vahabzadənin məktəb və uşaq şeirləri iki mərhələyə bölünür. Birinci mərhələyə daxil olan şeirlər bunlardır: “İlk cığır”, “Məktəb yolları”, “İlk dərs”, “Tələbə-müəllim”, “Yazı taxtası”, “Əlifba kitabı”, “Məktəb yolu”, “Sınıf-həyat”, “5 qiymət”, “Səslər”, “Babanın adı”, “Sənə üzük nə gərəkdir”, “Çanta”, “Sənin ilk müəlliminə”, “Qızıl medal”, “Müəllimim” və s. İkinci mərhələyə şairin son dövrlərdə qələmə aldığı “Niyə?”, “Üşümürmü görəsən” şeirləri daxildir. “Ağ saçlar”, “Sənin ilk müəlliminə”, “Müəllimim”, “Əlifba kitabı” şeirlərində müəllim əməyi tərənnüm olunur.

“Tələbə müəllim” şeirində insanın inkişafı, yaradıcılıq yolu ifadə olunur. Vaxtilə oxuduğu məktəbə artıq müəllim kimi geri döənən gənc müəllimin obrazı canlanır. Onu sinif otaqlarına öyrənməyə səsləyən zəng indi öyrətməyə çağırır.

Onu öyrətməyə çağıran bu səs,

İndi öyrətməyə çağırır, dostlar!

Bir yerdə saymağı sevməyir zaman

Ömrün nə mənaht pillələri var. [1,

s. 152]

Öyrətmək üçün sinifə daxil olan gənc müəllimin nəzərləri vaxtilə özünün əyləşdiyi partaya dikilir. İndi isə orada qaragöz bir oğlan əyləşmişdir. Gənc müəllim düşünür: “Onun da qəlbindən

keçirmi bu dəm, müəllimi kimi müəllim olmaq?” Müəllif bu poetik təsvirdə gənc müəllimin vaxtilə keçirdiyi hissi, istəyi, arzunu mənalandırır. Və onun simasında müəllim olmaq arzusunda olan neçə-neçə məktəbli oğlan və qızın obrazını canlandırır.

Gənc müəllim məsuliyyətlidir. Lakin gərəkli bir həyata yeni səhifə açdığını və onun ağırlığını dərk edir. Bu həyatda öz gələcəyini, çəkdiyi zəhmətin nəticəsini görür: “Demək mənim də öz gələcəyimdir. Önümdə əyləşən körpə balalar”. Müəllif onun gələcək həyatının mənasını, müəllim ucalığını ömrünü bu peşəyə həsr edən, o anları artıq geridə qoyan qoca bir müəllimin dili ilə söyləyir:

Qoca bir müəllim öpərək onu:

-Nə xoş anları var-dedi-bu ömrün.

Səadət deyilmi öz şagirdini,

Bir müəllim görmək müəllim üçün

[1, s.153]

M.Rahim təsadüfi deməmişdir ki, “Bu şeir oxucunu sevindirən, fərəhdən köksünü qabardan bir ruhla doludur”. [3, s.163]. Bu şeirdə müəllim ömrü, müəllim taleyi poetik vəsf edilir. İnsanın yüksəlişi, yaradıcılıq yolu poetik ifadə olunursa, burada pedaqoji proses və onun nəticəsi də özünü göstərir.

Müəllim və şagird. Birinci ikincini

cəmiyyət üçün yetişdirib formalaşdırır. Birinci həyatını, taleyini ikinciyə həsr edir. Səadətini, gələcəyini, xoş anlarını onda görür. "Sənin ilk müəlliminə" şeirində şair müəllim-valideyn əməyi arasında təzad yaradır. Hansı daha böyükdür?

*Bir deyil, a qızım, məhəbbətimiz,
O sənə çox sevir, ya biz? Bir düşün.
Sənə özümüz üçün baslayırık biz
O sənə baslayır cəmiyyət üçün!* [1, s.173]

Şair şeirdə müəllimliyən müqəddəsliyini, onun heç bir sənətə bənzəmədiyini, mayasını təzadlı zəhmət deyilən uca bir eşqlə yığrulduğunu nasihatverici hisslərlə açıqlayır: "Müəllim! Böyükdür, eşqi, hüneri. Bu ada başını sən də ay, qızım! Mənim demədiyim çox hikmətləri o sənə bərbəbir deyəcək, qızım!".

Bu poetik ifadələr M.Ə. Sabirin aşağıdakı misralarını xatırladır:

*Müəllimin kəlamın
Al, saxla ehtiramın,
Haqqdan edər təmənnə
Məktəbin davamın
Ey gözüm, ey canım!
Get məktəbə, cavanım!*

Böhtiyar Vahabzadənin məktəbli dostlarına həsr etdiyi şeirləri həm də müəllimə, müəllimliyə həsr olunmuş ədəbi nümunələr hesab etmək olar. Çünki bu şeirlərdə müəllim ömrü, müəllim taleyi poetik vəsf edilir. İnsanın yüksəlişi, yaradıcılıq yolu poetik ifadə olunur. Burada pedaqoji mühit, pedaqoji proses özünü göstərir. "Ancaq poetik fikirlərlə yox, pedaqoji qənaətlərlə, əxlaqi-tərbiyəvi düşüncələrlə zəngindir. B.Vahabzadə məktəbli dostlarına müraciət edərkən yüksəliş və idrak sevincini, zehni əməyin poeziyasını hiss etməyə çalışırdı [7,

s.19]. "Sənin ilk müəlliminə" şeirini qızının ilk müəllimi –Havva müəllimə həsr etsə də onun simasında müəllimin ədəbi heykəlini ucaltırdı. "Müəllimin" şeirində şair ilk dəfə əlindən tutub ona yazmağı, oxumağı, sənəti, "Ana", "Vətən" sözlərini yazdıran sinif müəlliminin gah tufanlı, gah da ciddi, təvazökar, son dərəcə həssas, mülayim, şagirdlərinə sevan, onlara qayğı ilə yanaşan, şagirdlərinin qəlbində əbədi heykəli ucalan obrazı canlandır:

*Nəçə müəllimdən dərslərimi
mən,
Sonra unutmuşam. Ancaq heç zaman
Adımı yazmağı mənə öyrədən
O ilk müəllimin çıxır yadımdan.
[1, s.161]*

Şair "Ağ saçlar" şeirində də ona həsr etmişdi. "Mən qanadsız bir quş idim, açdı mənim qanadımı, o öyrətdi mənə, a dostlar, öz adını yazmağı da". Əzəmətli məktəb binasının ömindən keçən şair sinif otağının aynasından gözlərini bir nöqtəyə zilləyən müəllimini tanıyır. Lakin zaman müəlliminin saçlarını ağartsa da, yaşa doldursa da bu ömür boş yerə xərclənməmişdir. Şagird-müəllif canlı lübbələri yaratmaqda öz müəlliminin obrazını ümumiləşdirir:

*O ağarmış saçlarındakı qüdsiyyətin
mənası var,
O yazdıqca əlindəki təbəşirdən
qopan tozlar
Ağartmışdır saçlarını, sanki onlar
qarlı quşdur.
Xeyr, mənim ağ günümçün onun
saçı ağarmışdır.
Bu haqq işa getmiş onun ömrünün
də cavan çağı,
Şərəflidir el yolunda qara saçın*

ağarmağı.

Bu parçalarda tədqiqatçıların qeyd etdiyi kimi, "şairin noinki lövhə yaratmasını görürük, həm də lövhədən, təsvirdən fikrə, obrazı ümumiləşdirməyə, qüvvətli cəhdi ilə qarşılaşırıq. Müəllimin qara saçlarının təbəşirdən qopan tozlarından, yaxud şagirdlərinin ağ günün üçün çəkdiyi əməkədən ağarmağı fikri yığcam tutumlu obrazı və məcazi ifadəsində yaxşı nümunə sayıla bilər". [7, s.16]

Böhtiyar Vahabzadə real həyatdakı müəllim əzəmətinə, müəllim əməyinin müqəddəsliyini poeziyayın fəvqinə qaldıraraq hər poetik ifadədə onun canlı obrazını yaratmışdır. Sənətkar məktəb mövzusunda yazdığı şeirlərdə niyə məhz ilk müəllimdən söz açıq, onun obrazını yaradır, hətta belə digər müəllimlər unudulsa da ilk müəllimin unudulmadığını söyləyir: "Nəçə müəllimdən dərslərimi mən. Sonra unutmuşam. Ancaq heç zaman adımı yazmağı mənə öyrədən o ilk müəllimin çıxır yadımdan" [1, s.161]. Çünki hər kəsə ilk dəfə əlinə qələm verib, onun tutmağı, oxumağı, saymağı, "Ana", "Vətən" sözlərini yazmağı ilk müəllim öyrədir. Müəllimlik peşəsinə sevgi yaradan da odur. "Əlifba kitabı" şeirində də şair ibtidai sinif müəlliminin obrazını canlandırır. Birinci şagirdin bəbadır, sonuncu şagirdin onun nəvəsi" misraları ilə onun ömrünə, taleyinə, şərəfli həyatına işıq salır. Bu ömürdən onlarla insan ziya almış, elmin qapılarını açmış, dövlət, cəmiyyət üçün yetişmişdi. Onların sırasında tək müəllim yox, həkim, mühəndis, hərbiçi, geoloq da var.

Yuxarıda söz açdığımız şeirlərdə şair bir neçə ibtidai sinif müəlliminin obrazını yaratsa da, onlar fərdlikdən, ümumiliyə keçir. Bu obrazlar vasitəsilə

müəllif böyük sənətkarlığa müəllimliyən xarakterinə, bu peşanın keyfiyyətlərinə başqa-başqa tərəflərdən işıq salır. Müəllimin portreti canlanır: gah gülürüz, nevazışlı, mehriban, gah da sət, ciddi və tələbkər. Şairin özü bu məktəbdə dərslər almış, cəmiyyət üçün yetişmiş, elinin, xalqının, dövlətinin, vətəninə sevimli oğlu, müəllimi, şairi, siyasi dövlət xadimi, publisisti, yazıçısı, dramaturqu olmuşdur.

"Əlifba kitabı" şeirini həmin şeirlərin mantıq davamı hesab etmək olar. Tədqiqatçılar doğru olaraq qeyd edirlər ki, müəllim əməyinin poetik vəsfi bu şeirdə daha dolğun və zəngin ifadələrlə meydana çıxırdı" [7, s.21]. Niyə? Çünki həmin şeirlərdə müəllif demək istədiklərinə "Əlifba kitabı"nda daha obrazlı, daha geniş və əhatəli canlandırılmış və bu misralarla təməmlənmişdir.

Əlifba öyrətmək-çoxdur əzab!

Ağur zəhmətinə duyuram sənin.

Hər başa çından sən bu kitabı

Əli qələm tutdu nəçə körpənin.

Böhtiyar Vahabzadənin yaratdığı müəllim obrazları öz reallığı, təbiiyi ilə oxucularının qəlbində fərəh hissi doğurur. Bu da şairin həm sənətkarlığından, həm də özünün müəllimliyindən, məktəbdə bağlılığından irəli gəlmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. M.Hüseyn. Əsərləri, I c. Bakı, 1979.
2. R.Rza. "Ədəbiyyat qəzeti", 16 yanvar 1952.
3. M.Rahim. Xalqın istəyincə. "İnqilab və mədəniyyət" jurnalı. Bakı, 1971. S. 189-190.
4. K.Talıbzadə. "Ədəbiyyat qəzeti", 6 sentyabr 1950.
5. Ə.Mirhəsədov. "Ədəbiyyat qəzeti". 7 yanvar.
6. B.Vahabzadə. Sənin dostların. Bakı, 1949.

7. Y.Qarayev, Ş.Salmanov. Poeziyanın kamilliyi. Bakı, "Yazıçı" 1985.

8. B.Həsənlı. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. "Müəllim", 2015.

9. B.Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. İki cildə, 1-ci cild, 1983.

XÜLASƏ

B.Vahabzadənin məktəb şeirlərində müəllim obrazı

Əsərdə B.Vahabzadənin məktəb şeirlərində müəllim obrazı elmi təhlilə çəkilir. Şairin "Ağ saçlar", "Sənin müəlliminə", "İlk müəllimim", "Tələbə-müəllim" və "Əlifba kitabı" şeirləri əsərin tədqiqat obyektidir. Müəllim ömrü, müəllim taleyi, müəllim əməyinin poetik vəsfi elmi tədqiq olunur. Tədqiqat işində pedaqoji proses, müəllim-şagird münasibətləri elmi-metodik baxımından da önə çəkilir. B.Vahabzadənin yaratdığı müəllim obrazı klassiklərin məktəb şeirlərindəki müəllim obrazı ilə elmi paralelliyə çəkilir.

РЕЗЮМЕ

В стихах Б.Вагабзаде образ учителя

В статье научному исследованию подвергаются стихи Б.Вагабзаде, посвящённые образу учителя. Стихи автора «Седые волосы», «Твоему учителю», «Первый учитель», «Учитель-ученик» и

«Букварь» являются основными объектами исследования. Автором воспеваются жизненный путь учителя, его труд и судьба и в статье это научно исследуется. В исследовании на первый план выносятся педагогический процесс, отношения между учителем и учеником. Между образом учителя, созданным Б.Вагабзаде и аналогичными образами в творчестве других авторов проводятся параллели.

SUMMARY

The teacher's image in school poems by B. Vahabzadeh.

In this scientific work the teacher's image in school poems by B. Vahabzade is scientifically analyzed. The poems of the poet "White hair" (Ağ saçlar), "To your teacher" (Sənin müəlliminə), "My first teacher" (İlk müəllimim), "Student-teacher" (Tələbə-müəllim) and "ABC-book" (Əlifba kitabı), are researched objects of this scientific work. Teacher's life, teacher's fate, poetic talent of the teacher's labour are scientifically explored. In this research work pedagogical process, teacher-student relationships are forward by scientifically and methodically. The teacher's image which was created by Vahabzade is drawn to scientific parallels with the teacher's image in classics school poems.

OXUCULARIN NƏZƏRİNƏ

Jurnalımıza 2019-cu il üçün abunə yazılışı davam edir. Bakı şəhəri üzrə abunə yazılmaq istəyənlər aşağıdakı mətbuat yayımı firmalarına müraciət edə bilərlər:

1. "Qasid". Ünvan: Cavadxan, 21; telefon: 4-93-16-43; 4-30-02-24
 2. "Səma". Ünvan: H.Cavid, 9, mənzil 63; telefon: 4-94-09-59; 4-94-02-52
 3. "Kaspi". Ünvan: Mətbuat pr., 25; telefon: 5-10-61-96
 4. "Qaya". Ünvan: Akademik H.Əliyev küç., 82 "q"; telefon: 5-64-63-45; 4-65-67-13
- Rayonlarda isə abunəni Azərbaycan Mətbuat Yayımı İstehsalat Birliyinin yerli yayım şöbələri aparır.

Redaksiya.